

Vzory přízvuku substantiv

Kateřina Iliina

Přízvuk v ruském jazyce

Přízvuk (rus. ударение) představuje fonologický jev, při kterém je jedna slabika ve slově artikulována silněji a výrazněji než ostatní. V ruštině má přízvuk několik specifických vlastností, které mají význam nejen ve fonetice, ale také v morfologii a flexi slovních druhů, zejména substantiv.

Základní charakteristikou ruského přízvuku je jeho volnost a pohyblivost. Přízvuk není pevně vázán na určitou slabiku slova (například první nebo poslední), ale může se nacházet na různých pozicích v rámci lexému. Při skloňování substantiva může docházet k jeho přesunu mezi kmenem a koncovkou.

Přízvuk v paradigmatu substantiva

Morfologie ruského jazyka sleduje přízvuk v rámci deklinačního paradigmatu. Každý pád a číslo má specifickou flexivní koncovku, která může nést přízvuk nebo může být přízvuk realizován na kmenové morfémové části slova.

Pro morfologickou analýzu je důležité sledovat, zda je přízvuk v paradigmatu substantiva stabilní, nebo zda se při změně pádu (např. genitiv, dativ, akuzativ) či čísla (singulár × plurál) přesouvá. Právě podle tohoto chování se substantiva v ruštině klasifikují do tzv. akcentových typů.

Akcentový typ A - stálý přízvuk na kmeni

Jedním ze základních akcentových vzorů ruských substantiv je akcentový typ A, který je charakterizován stabilním přízvukem na kmeni slova. To znamená, že při skloňování substantiva zůstává přízvuk na stejné slabice bez ohledu na změnu pádu nebo čísla.

Přízvuk je realizován vždy na kmenovém morfému, zatímco koncovky zůstávají nepřízvučné. Další např. “папа, рыба, знак, мотив, болото”.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	ма́ма	ма́мы
genitiv	ма́мы	мам
dativ	ма́ме	ма́мам
akuzativ	ма́му	мам
instrumentál	ма́мой	ма́мами
lokál	ма́ме	ма́мах

Akcentový typ B - stálý přízvuk na koncovce

Akcentový typ B je charakterizován tím, že přízvuk je v celém deklinačním paradigmatu realizován na flexivní koncovce, nikoli na kmeni slova. To znamená, že při skloňování substantiva je nositelem přízvuku vždy pádová nebo číselná koncovka (flexe), zatímco kmen zůstává nepřízvučný. Další např. “ стол, отец, очко, ремень”.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	стать ^я	стать ^и
genitiv	стать ^и	стат ^{ей}
dativ	стать ^е	стать ^{ям}
akuzativ	стать ^ю	стать ^и
instrumentál	стать ^{ей} / стат ^{ью}	стать ^{ями}
lokál	стать ^е	стать ^{ях}

Akcentační typ B1

Přízvuk je na koncovce ve všech tvarech singuláru i plurálu, kromě tvaru nominativu plurálu, kde je přízvuk na kmeni.

Další např. " гвоздь, плечо ".

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	конѣ	<u>кóни</u>
genitiv	коня́	коней
dativ	коню́	коня́м
akuzativ	коня́	коней
instrumentál	конѣм	коня́ми
lokál	конé	коня́х

Akcentační typ B2

Přízvuk je na koncovce ve všech tvarech singuláru i plurálu, s výjimkou akuzativu singuláru a nominativu a akuzativu plurálu, kde je přízvuk na kmeni. Další např. “ нога, пора, рука “.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	горá	<u>góры</u>
genitiv	горы́	гор
dativ	горé	горám
akuzativ	<u>góру.</u>	<u>góры</u>
instrumentál	горóй / горóю	горáми
prepozicionál	горé	горáх

Akcentový typ C - pohyblivý přízvuk mezi čísly

Akcentový typ C představuje jeden z nejtypičtějších příkladů pohyblivého přízvuku v ruském jazyce. Charakteristickým rysem tohoto typu je, že přízvuk je v singuláru realizován na kmeni, zatímco v plurálu se přesouvá na flexivní koncovku. Další např." право, племя".

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	гóрод	городá
genitiv	гóрода	городóв
dativ	гóроду	городám
akuzativ	гóрод	городá
instrumentál	гóродом	городáми
lokál	гóроде	городáх

Akcentační typ C1

Přízvuk je na kmeni ve všech tvarech singuláru a v nominativu a akuzativu plurálu, přízvuk na koncovce ve všech tvarech ostatních pádů plurálu. Další např. “ год, слог “.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	зуб	зúбы
genitiv	зúба	зубóв
dativ	зúбу	зубáм
akuzativ	зуб	зúбы
instrumentál	зúбом	зубáми
lokál	зúбе	зубáх

Akcentový typ D

Přízvuk je na koncovce ve všech tvarech singuláru a přízvuk na kmeni ve všech tvarech plurálu. Další např. “ клок, крюк, лист (часть растения) “.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	трубá	тру́бы
genitiv	трубы́	тру́б
dativ	трубé	тру́бам
akuzativ	трубу́	тру́бы
instrumentál	трубо́й / трубо́ю	тру́бами
lokál	трубé	тру́бах

Akcentační typ D1

Přízvuk je na koncovce ve všech tvarů singuláru kromě akuzativu, který má přízvuk na kmeni stejné jako všechny tvary plurálu. Další např. “ зима, цена, спина”.

Pád	Singulár	Plurál
nominativ	душá	дúши
genitiv	душѝ	дúш
dativ	душé	дúшам
akuzativ	дúшу	дúши
instrumentál	душóй / душóю	дúшами
lokál	душé	дúшах

Акцентные типы существительных*

Формы		Акцентные типы				
		А	В	В ₁	В ₂	С
Ед. ч.	Им.	знак ●	стол ○	конь ○	гора ○	дом ●
	Род.	знака ●	стола ○	коня ○	горы ○	дома ●
	Дат.	знаку ●	столу ○	коню ○	горе ○	дому ●
	Вин.	знак ●	стол ○	коня ○	гору ●	дом ●
	Тв.	знаком ●	столом ○	конём ○	горой ○	домом ●
	Предл.	(о) знаке ●	(о) столе ○	(о) коне ○	(о) горе ○	(о) доме ●
Мн. ч.	Им.	знаки ●	столы ○	кони ●	горы ●	дома ○
	Род.	знаков ●	столов ○	коней ○	гор ○	домов ○
	Дат.	знакам ●	столам ○	коням ○	горам ○	домам ○
	Вин.	знаки ●	столы ○	коней ○	горы ●	дома ○
	Тв.	знаками ●	столами ○	конями ○	горами ○	домами ○
	Предл.	(о) знаках ●	(о) столах ○	(о) конях ○	(о) горах ○	(о) домах ○

*Ударная основа обозначается черным кружком, ударная флексия — белым.

Продолжение табл. 12

С ₁	Д	Д ₁
зуб ●	труба ○	душа ○
зуба ●	трубы ○	души ○
зубу ●	трубе ○	душе ○
зуб ●	трубу ○	душу ●
зубом ●	трубой ○	душой ○
(о) зубе ●	(о) трубе ○	(о) душе ○
зубы ●	трубы ●	души ●
зубов ○	труб ●	душ ●
зубам ○	трубам ●	душам ●
зубы ●	трубы ●	души ●
зубами ○	трубами ●	душами ●
(о) зубах ○	(о) трубах ●	(о) душах ●

Zdroje:

Русская грамматика - Шведова